

A Comparative Study on Conceptualisations and Linguistic Encodings of Smell Sense in Persian and Russian from Cultural-Cognitive Point of View

Vol. 13, No. 2, Tome 68
pp. 655-689
May & June 2022

Shahla Sharifi^{1*} & Mohammad Javad Yazdanmehr²

Abstract

This research aims at studying the conceptualizations and linguistic encodings of smell sense in Persian and Russian from Cultural-Cognitive Linguistics point of view, using Sharifian's (2017) and Kövecses' (2018) frameworks. Research data have been gathered through the internet from different weblogs and sites, but for extracting the synonyms and collocations of the word "smell", dictionaries of these languages have been used too. The results show that in both languages the smell sense is applied both as the source and target domain in metaphors and both the higher and lower senses are used as the source domain in their synesthetic constructions. Two macro-metaphors, GOOD IS SMELLY and BAD IS SMELLY can be seen in both languages. "Suspecting, finding out/knowing, vanishing, filling, representing(something) and getting into trouble/occurring a difficulty are some of shared conceptualizations in these two languages. Apart from conceptualisations, some similarities and differences can be seen in the linguistic encodings in these two languages. Similarities confirm Kövecses (2010) in his belief that some conceptual metaphors in the sensory domain of languages are nearly universal because of the common experiences of all human beings. Differences reflect the Sharifian's idea (2017) that says the origin of conceptualisations is cultural cognition which is not totally the same, because of the asymmetric distribution, even in one community.

Keywords: Cultural linguistics, Cognitive linguistics, Sense of smell, Linguistic encoding, Conceptualization, Syenstethia

1. Corresponding author: Associate professor of Linguistics, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran; *Email:* sh-sharifi@um.ac.ir, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0001-8662-6335>
2. Assistant professor of Russian language, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran; **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0002-3129-4916>

Received: 28 May 2020
Received in revised form: 23 September 2020
Accepted: 12 October 2020

1. Introduction

Sense of smell is one of the oldest senses and one of the important ways of experiencing and .. the world around, the cognition which is the basis of different conceptualisations which atleast partly are represented in the languages. The objective of the present research is to determine the conceptualisations and linguistic encoding of the sense of smell in the Persian and Russian languages. To obtain this aim, Sharifian's theoretical and analytical frame works of Cultural Linguistics ,generally, and the his frame work for emotions, particularly have been used. Research Questions of the study are as following:

-What are the conceptualisations and linguistic encodings of sense of smell in the Persian and Russian languages?

-What are the differences and similarities of the conceptualisations and linguistic encodings of the sense of smell in these two languages?

2. Literature Review

Not much works have been done on senses from linguistics or specifically cultural point of view in Persian. The research have done are mostly focused on synesthesia as a figure of speech in literary works, especially in poems. Here are some of them:

Elhami(1378) has studies on synesthesia in Bidel Dehlavi's sonnets. Karimi(1378) has worked on this figure of speech in the Persian poems from the past to the present to show that it was used limitedly in the past but was more frequent in Hindi style and now adays it's quite common. Karimi, Gholami Mehmandoosti and Mobasheri(1392) studied the sense of taste and its synesthesia in Rumi's poems.

Amirhajoiloo(1393) worked on synesthesia in Vahshi Bafghi's poems. Sa'dzadeh and Ojaghalizadeh() have a research on the structure of

synesthesia in Simin Behbahani's poems.

Mahmoodi and Rashki() have a study on Synesthesia in Nasrollah mardani's poems and Bahmani motlagh(1396) have a paper on Shafiee Kadkani's poems. Research works on the sense of smell from linguistics point of view are not also considerable in the Russian language. The one which is related to the present study some how is the asalayeva (2011)'s work on the collocation of the sense of smell with different words and phrases and he has come to this conclusion that the good smell and bad smell have different collocations in the Russian language.

3. Methodology

This is a qualitative research which is done by a descriptive-analytic method on some Persian and Russian data. To gather the research data first the Kövecses' lexical approach was used and the members of the smell category were found through different dictionaries of both languages. After that five most frequent members were considered and searched in the syber space to find the natural uses of these members in the persian and Russian utterances and specify the conceptualisations, linguistic encodings and the cultural schemas of the smell category members in these two languages. The search was continuing by the time that no new conceptualization or linguistic encoding was found.

4. Results

As a whole two main macro metaphors are found in these two languages regarding the sense of smell: BAD IS SMELLY and GOOD IS SMELLY, But ofcourse GOOD SMELLS GOOD and BAD SMELLS BAD, but neutrally when the sense of smell is used in these two languages, the conceptualisations of the sense of smell are negative. The speakers of both the languages use the sense of smell as both the target and source domain in conceptualisations. In syenesthesia they use both the higher and lower senses as target domain so there

are some similarities between these two languages regarding the way they use the sense of smell but there are also some differences in the conceptualisations and especially in the linguistic encodings.

5. Discussion

The findings of the paper show that the way we conceptualize our world and encode in the language is affected by our experiences, cognition and culture. So while the Persian speakers smell trouble when they get into trouble, The Russian speakers smell the white oil when they are in trouble or for the Russian speakers the bad smell is crawling on the earth and bad smell can make you deaf. These differences can not be accidental and they can show the different way of looking at the world by the speakers of these two languages.

6. Conclusion

As a whole we found some similarities and differences in conceptualisations and encodings of the sense of smell between these two languages. The similarities approve the Kövecses's view saying that there are the common features in conceptualisations of the senses in the languages of the world maybe because of the common way we experience the world through the senses and the differences are along with the Sharifian's idea that says since the origin of the conceptualisations is the cultural cognition, they can not be the same in different languages.

دوماهنامه بین‌المللی

د ۱۳، ش ۲ (پیاپی ۶۸)، خرداد و تیر ۱۴۰۱، صص ۶۵۵-۶۸۹

مقاله پژوهشی

<http://dorl.net/dor/20.1001.1.23223081.1401.0.0.44.6>

بررسی مقایسه‌ای مفهوم‌سازی‌ها و رمزگذاری‌های زبانی حس بویایی در زبان‌های فارسی و روسی امروز از منظر زبان‌شناسی فرهنگی - شناختی

شهلا شریفی^{۱*}، محمدجواد یزدان‌مهر^۲

۱. دانشیار گروه زبان‌شناسی دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران.

۲. استادیار گروه زبان روسی دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران.

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۰۷/۲۱

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۰۲/۰۸

چکیده

در این جستار مفهوم‌سازی‌ها و رمزگذاری‌های زبانی حس بویایی را در دو زبان فارسی و روسی امروز از منظر زبان‌شناسی فرهنگی - شناختی با بهره‌گیری از چارچوب‌های شریفیان (2017) و کووچش (2018) بررسی می‌کنیم. داده‌های اصلی از وبلاگ‌ها و صفحات مجازی و به‌طور کلی از اینترنت اخذ شده است، اما برای بررسی مترادف‌های واژه «بو» و هم‌نشین‌های آن از فرهنگ لغت‌های این دو زبان هم استفاده شده است. نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که در دو زبان فارسی و روسی حس بویایی هم به‌عنوان حوزه مبدأ و هم مقصد نقش‌آفرینی کرده و در حس‌آمیزی از هر دو مرتبه بالاتر و پایین‌تر از خود به‌عنوان حوزه مبدأ استفاده می‌کند. در حوزه مفهوم‌سازی دو کلان استعاره «خوب بودار است» و «بد بودار است» در هر دو زبان وجود دارد. «ظن‌بردن / مشکوک‌بودن، فهمیدن / پی‌بردن، برطرف‌شدن، پرکردن، نشان از چیزی داشتن، به دردرس افتادن / خراب‌شدن اوضاع» از جمله مفهوم‌سازی‌های مشترک این دو زبان است. درعین‌حال تفاوت‌هایی هم در این دو زبان در مفهوم‌سازی حس بویایی وجود دارد. جدا از مفهوم‌سازی‌ها، در رمزگذاری‌های زبانی هم شباهت‌ها و تفاوت‌هایی بین دو زبان مشاهده می‌شود. شباهت‌ها در تأیید نظر کووچش (2010) مبنی بر نزدیک به همگانی‌بودن برخی استعاره‌های مفهومی در حوزه حس‌ها در زبان‌های مختلف است که از نظر او ناشی از تجارب مشترک انسان‌هاست و تفاوت‌ها هم منعکس‌کننده نظر شریفیان (2017) است که معتقد

E-mail: sh-sharifi@um.ac.ir

* نویسنده مسئول مقاله:

است آبشخور مفهوم‌سازی‌ها، شناخت فرهنگی است که حتی در یک جامعه زبانی هم، به دلیل توزیع نامتقارن، ممکن است کاملاً یکسان نباشد.

واژه‌های کلیدی: زبان‌شناسی فرهنگی، زبان‌شناسی شناختی، حس بویایی، رمزگذاری زبانی، مفهوم‌سازی، حس آمیزی.

۱. مقدمه

حس بویایی از جمله قدیم‌ترین حس‌ها و تعداد ژن‌های خانواده آن در پستانداران بیشترین میزان یعنی یک درصد ژنوم آن‌هاست. حس بویایی در انسان دارای گیرنده‌های بسیار متنوعی است و بدین‌جهت می‌تواند میلیون‌ها بو را در هوا تشخیص بدهد و متمایز کند. بنابراین این حس از جمله راه‌های مهم کسب تجربه و شناخت محیط پیرامون است. شناختی که اساس مفهوم‌سازی‌های^۱ مختلف قرار می‌گیرد و حداقل بخشی از آن در زبان منعکس می‌شود. نظر به اهمیت این حس و نقش اساسی آن در مفهوم‌سازی و با هدف مشخص کردن چگونگی رمزگذاری زبانی^۲ این مفهوم‌سازی‌ها در زبان فارسی و روسی امروز و بازنمایی تفاوت‌ها و شباهت‌های این دو زبان در چگونگی استفاده از حس بویایی در مفهوم‌سازی‌ها و رمزگذاری‌های زبانی مرتبط با آن، این پژوهش از منظر زبان‌شناسی فرهنگی - شناختی به انجام رسیده است. ذکر کردن کلمه «شناختی» در کنار «فرهنگی» علی‌رغم علم به این حقیقت که شناخت، نقش اساسی و پایه‌ای در زبان‌شناسی فرهنگی نیز دارد عامدانه صورت گرفته؛ چرا که تحلیل‌های ارائه‌شده در این پژوهش با بهره‌گیری از جزئیاتی که در چارچوب‌های شناختی توسط افرادی چون کووچش^۳ (2018 & 2010) ارائه شده‌اند، انجام شده و بنابراین بار تحلیل شناختی آن بیش از آن چیزی است که در زبان‌شناسی فرهنگی ارائه می‌شود. پژوهش حاضر یک پژوهش داده‌بنیان است که با رویکرد هم‌زمانی و به‌صورت توصیفی - تحلیلی به‌انجام رسیده است. از آن‌جا که هدف این پژوهش بررسی حس بویایی از منظر زبان‌شناسی شناختی - فرهنگی در دو جامعه فارسی و روس زبان امروز است، داده‌ها از اینترنت (از جست‌وجوی وبلاگ‌ها، دل‌نوشته‌ها و سایر مطالب موجود در صفحات مجازی) به‌دست آمده‌اند و مربوط به فارسی و روسی امروز هستند.^۴ برای بررسی داده‌ها ابتدا به روش «رویکرد

واژگانی^۵ کووچش (2018) کلمه «بو» در فرهنگ‌های لغت فارسی و روسی جست‌وجو شده و کلمات مترادف و برخی افعال هم‌نشین با آن مشخص شده‌اند. سپس از طریق نمونه‌های اینترنتی، صفات و هم‌نشین‌های مربوط به هر کدام به‌دست آمده و در نهایت با جست‌وجوی واژه‌های مرتبط به این حس در اینترنت، نمونه‌های زبانی ارائه‌شده در این مقاله که شیوه رمزگذاری زبانی مفهوم‌سازی‌های این حس در دو زبان را به‌دست می‌دهند، حاصل آمده‌اند. طرح‌واره‌ها و استعارات پس از بررسی نمونه‌های زبانی، مشخص شده‌اند. این بخش دوم یعنی استخراج داده‌ها از فضای مجازی، مشخص‌کردن مفهوم‌سازی‌های بین‌حوزه‌ای، طرح‌واره‌ها و استعاره‌ها و نحوه رمزگذاری زبانی آن‌ها چارچوب تحلیلی احساسات از دیدگاه زبان‌شناسی فرهنگی متعلق به شریفیان^۶ (Sharifian, 2017) را بازنمایی می‌کند. در ادامه ابتدا پیشینه پژوهش بررسی می‌شود؛ سپس چارچوب نظری و داده‌های پژوهش ارائه و تحلیل می‌شوند و در نهایت از تحلیل‌های صورت‌گرفته نتیجه‌گیری به‌عمل خواهد آمد.

۲. پیشینه تحقیق

مطالعات زبان‌شناختی چندانی در حوزه حس‌ها و چگونگی بازنمایی آن‌ها در زبان فارسی انجام نشده است و آنچه هم که انجام شده مربوط به حس‌آمیزی است و بیشتر در حوزه ادبیات، به‌ویژه بر روی اشعار شاعران مختلف، به انجام رسیده است. پژوهش‌های زیر از آن جمله‌اند:

الهامی (۱۳۸۷) غزلیات *بیدل دهلوی* را از نظر ساختار دستوری هم‌آمیزهای حسی و چگونگی ترکیب حواس با یکدیگر یا با صورت‌های انتزاعی موردبررسی قرار داده است. نتایج او نشان می‌دهد حس‌آمیزی با ساختار وصفی و اضافی در اشعار *بیدل دهلوی* قابل مشاهده‌اند. از نظر بسامد بیشترین حس‌آمیزی مربوط به دو حس بینایی و شنوایی است و کم‌ترین بسامد را هم‌آمیزی دو حس بویایی و چشایی دارد. کریمی (۱۳۸۷) در مقاله‌ای با عنوان «حواس پنج‌گانه و حس‌آمیزی در شعر» به بررسی این پدیده در شعر شاعران از گذشته تاکنون پرداخته و نتیجه گرفته است که حس‌آمیزی در ادب کهن فارسی نمونه‌های محدودی داشته، ولی بسامد

آن در سبک هندی افزایش یافته و در دوره حاضر کاملاً رواج یافته است. کریمی، غلامی مهماندوستی و مباحثی (۱۳۹۲) حس چشایی و حس آمیزی مربوط به این حس را در اشعار مولانا مورد بررسی قرار داده‌اند. این محققان معتقدند حس چشایی یکی از پرکاربردترین حس‌ها در بازنمایی حوزه‌های مختلف مادی و معنوی در اشعار مولاناست. آن‌ها به این نظر مولانا اشاره می‌کنند که: «در برابر حواس ظاهری، شکل راستینی از حواس باطنی و غیبی وجود دارد ... و ادراکات نفسانی (شنیدن، دیدن، چشیدن و جز آن) در مرحله‌ای از معرفت نفس، امتزاج حاصل و یکسان عمل می‌کنند و به نوعی وحدت قوا می‌رسند». امیرحاجلو (۱۳۹۳) حس آمیزی‌های غزلیات وحشی بافقی را از نظر خصوصیات بلاغی و دستوری بررسی کرده و انواع ترکیبات حس آمیخته به وجود آمده را در دو شکل حسی - حسی و انتزاعی - حسی ارائه کرده است. سعدزاده و اجاق‌علیزاده (۱۳۹۵) ساختار حس آمیزی‌ها را در اشعار سیمین بهبهانی مورد توجه قرار داده‌اند و چگونگی تلفیق حواس پنج‌گانه و بسامد هرکدام از حواس را بررسی کرده‌اند. نتیجه تحقیق آن‌ها مبین آن است که در این اشعار بسامد ترکیبات انتزاعی - حسی بیش از حسی - حسی بوده است و بیشترین بسامد را در دسته حسی - حسی، هم آمیزی دو حس بینایی و شنوایی دارد و پربسامدترین حس درگیر در ترکیبات حس بویایی بوده است. کیانی (۱۳۹۵) به مطالعه هنجارگریزی معنایی در گستره کارکردهای مجازی حواس پرداخته است. در این اثر کیانی به بررسی حس آمیزی به مثابه یک ترنم هنجارگریزی معنایی در اشعار معاصر ایران و عراق پرداخته است. در این اثر نمونه‌هایی از آمیختگی حس‌های شنوایی - چشایی، بویایی - شنوایی، بساواایی - شنوایی، بینایی - چشایی، بینایی - بویایی، شنوایی - بینایی از شاعران معاصر ایران و عراق ارائه و وجوه مشترکی در آن‌ها مشخص و بازنمایی شده است. محمودی و راشکی (۱۳۹۵) حس آمیزی را در سه شکل بلاغی، دستوری و نوعی در اشعار نصرالله مردانی مورد توجه قرار داده‌اند. نتایج آن‌ها حکایت از آن دارد که حس آمیزی‌ها در اشعار این شاعر، تنوع ساختاری و کارکردی قابل ملاحظه‌ای دارند و حس آمیزی یکی از ارکان اصلی خیال در اشعار اوست. امین و عظیمی (۱۳۹۶) حس آمیزی در مثنوی را مورد مطالعه قرار داده‌اند. این پژوهشگران حس آمیزی‌ها را به دو دسته حسی - حسی و حسی - انتزاعی تقسیم کرده‌اند و در هر دسته انواع پیوندهای صورت‌های غیرترکیبی و اضافی را مورد بررسی قرار داده‌اند. نتایج تحقیق آن‌ها نشان از آن دارد که دسته حسی - حسی

با فراوانی ۲۴ درصد بسامد پایین‌تری نسبت به دسته حسی - انتزاعی با فراوانی ۷۶ درصد داشته‌اند. بهمنی‌مطلق (۱۳۹۶) به بررسی حس‌آمیزی در اشعار شفیعی کدکنی به‌عنوان یک شگرد هنری پرداخته است. او معتقد است:

این شگرد هنری در آثار ادبی از سه جهت حائز اهمیت است: ۱. از نظر زبانی باعث خلق ترکیبات نو و تازه می‌شود و از این طریق منجر به توسعه زبانی می‌گردد. ۲. از نظر معنایی آمیختگی امور مربوط به حسی با حس دیگر به‌ویژه با حس بینایی باعث عینی‌شدن و درنهایت فهم بهتر و راحت‌تر معنا می‌شود. ۳. از نظر زیبایی‌شناسی هم تصاویر زیبا و بدیعی از رهگذر آمیختگی حواس، فراهم می‌آید.

نتایج او نشان می‌دهند از میان حس‌های پنج‌گانه حس بینایی در شعر شفیعی کدکنی حضور پررنگ‌تری دارد و در این حس بیشتر ترکیب‌ها از طریق آمیزش رنگ‌ها با حواس دیگر پدید آمده‌اند. عسگری و شفیعی‌صفاری (۱۳۹۷) به بررسی حس‌آمیزی به‌عنوان یک آرایه ادبی از منظر علم بیان، مجاز و استعاره پرداخته‌اند. نتیجه‌گیری آنان این است که حس‌آمیزی متعلق به صنایع متفاوت است؛ هم متعلق به علم بیان است و هم علم بدیع. پژوهش موسوی و عموزاده (2020) از این نظر که از منظر زبان‌شناسی به حس‌آمیزی‌ها پرداخته قرابت‌هایی با کار حاضر دارد، اما چارچوب به‌کاررفته در پژوهش موسوی و عموزاده، معناشناسی قاب^۷ و دستور ساختی^۸ است و هدف از تحقیق این است که مشخص کنند چرا علی‌رغم عدم تجانس معنایی - نحوی، حس‌آمیزها شکل می‌گیرند و در زبان بروز پیدا می‌کنند.

در زبان روسی میزان مطالعات انجام‌شده در این حوزه از زبان فارسی هم کم‌تر است. پژوهش‌های زیر مواردی هستند که ارتباط بیشتری با موضوع تحقیق حاضر داشته‌اند:

ترتیچنکو و گارکاویتس^۹ (2007) در کتابی با عنوان «فونولوژی بو» به بررسی اثرات بوها بر رفتار و عملکرد انسان و مشکلات اجتماعی - روانی متأثر از بوها و همچنین اهمیت بوها در گفتار انسان می‌پردازند. پرگودوف (2009) به بررسی سیستم بویایی در ترکیب این حس با حواس دیگر پرداخته و به این نتیجه رسیده است که حس بویایی یکی از اسرارآمیزترین حس‌هاست و نسبت به حواس دیگر کاربرد بیشتری در زندگی انسان دارد. باسالایوا^{۱۰} (2011) کاربرد انواع بو در زبان روسی و کاربرد استعاره بو را در ترکیب با کلمات و گروه واژه‌های دیگر و همچنین نحوه به‌کارگیری آن‌ها را مورد تجزیه و تحلیل قرار داده و نتیجه گرفته است که

بوی خوب و بوی بد معمولاً در ترکیب با کلمات یا گروه واژه‌های جداگانه‌ای به کار می‌روند. این کار نزدیک‌ترین کار به مطالعه حاضر بوده است. گالانوف^{۱۱} (2016) حواس پنج‌گانه را از منظر فیزیولوژی همچنین نوع ارتباط حواس با احساسات و عواطف انسان مورد بررسی قرار داده و بر این رابطه تأکید کرده است.

در باب مقایسه دو زبان فارسی و روسی به‌طور کلی پژوهش‌هایی انجام گرفته است؛ مانند کار حسینی (۱۳۸۹) در مورد وندهای واژه‌ساز و تفاوت‌های ساختی نحوی ضمائر منفی و مبهم در فارسی و روسی یا کار ابراهیم شریفی و ولی‌پور (۱۳۹۶) در مورد برخی جنبه‌های فرهنگی و قومی تشبیهات مثل‌گونه توصیف‌کننده ظاهر در زبان‌های روسی و فارسی، ولی در مورد مفهوم‌سازی حس‌ها هیچ کار مقایسه‌ای تاکنون به انجام نرسیده است.

با توجه به اینکه کارهای انجام‌شده در حوزه حس‌ها در زبان فارسی بیشتر متمرکز بر آثار ادبی بوده‌اند و البته بیشتر آثار ادبی بررسی شده هم متعلق به گذشته بوده و از منظر ادبیات مورد مطالعه قرار گرفته‌اند و نه چارچوب زبان‌شناسی فرهنگی و نه شناختی برای مشخص کردن مفهوم‌سازی‌های حس بویایی در فارسی به‌کار گرفته نشده است و در زبان روسی هم که به‌طور کلی کارهای زیادی در این خصوص انجام نشده و نگارندگان هیچ پژوهش مقایسه‌ای هم بین فارسی و روسی پیدا نکردند جای خالی چنین پژوهشی احساس می‌شد. به این دلیل در این مقاله سعی می‌شود به‌نوعی جای خالی مذکور پر شود.

۳. چارچوب نظری

زبان‌شناسی فرهنگی شاخه‌ای بین‌رشته‌ای است که در دهه‌های اخیر مورد توجه قرار گرفته است. این شاخه از زبان‌شناسی به بررسی رابطه زبان و فرهنگ (یا آن‌طور که شریفیان (2017, p.2) می‌گویند «زبان و مفهوم‌سازی‌های فرهنگی»^{۱۲}) می‌پردازد. باز به باور شریفیان (ibid) زبان‌شناسی فرهنگی هم چارچوب نظری و هم تحلیلی برای بررسی مفهوم‌سازی‌های فرهنگی ارائه می‌دهد. در چارچوب نظری، بخشی از شناخت فرهنگی در قالب مفهوم‌سازیهای فرهنگی متجلی می‌شود و بخشی از این مفهوم‌سازی‌های فرهنگی در قالب زبان منعکس می‌شود:

شکل ۱: چارچوب نظری زبان‌شناسی فرهنگی (Sharifian, 2017, p.6)

Figure 1: Theoretical framework of cultural linguistics (Sharifian, 2017, p.6)

در چارچوب تحلیلی، رابطه مفهوم‌سازی‌های فرهنگی (شامل مقولات^{۱۲}، استعاره‌ها^{۱۴} و طرح‌واره‌های^{۱۵} فرهنگی) با حوزه‌های مختلف زبان چون واژ - نحو، معنا/کاربرد و گفتمان مشخص می‌شود. به این معنی که ادعا می‌شود ویژگی‌های سطوح مختلف زبان‌های انسانی مفهوم‌سازی‌های فرهنگی را بازنمایی می‌کنند؛ یا به عبارتی، مفهوم‌سازی‌های فرهنگی در دل ویژگی‌های مختلف زبان‌های بشری جای گرفته‌اند. با این وصف بررسی سطوح و ویژگی‌های مختلف هر زبان می‌تواند وجوه فرهنگی جامعه سخنگویان آن زبان را هم معلوم کند. چارچوب تحلیلی زبان‌شناسی فرهنگی بدین صورت تصویر شده است:

شکل ۲: چارچوب تحلیلی زبان‌شناسی فرهنگی (Sharifian, 2017, p.8)

Figure 2: Analytical frame work of cultural linguistics (Sharifian, 2017, p.8)

یکی از ویژگی‌های انسانی که تاکنون موضوع مطالعه در شاخه‌های مختلفی قرار گرفته‌است، وجود احساسات^{۱۶} در انسان‌هاست. احساسات یکی از وجوه تمایز انسان از ماشین است. وجهی که روز به روز به اهمیت آن بیشتر پی برده می‌شود به گونه‌ای که گاه آن را جلوتر از شناخت عقلی قرار می‌دهند. بنابراین طبیعی است که احساسات به‌گونه‌ای در زبان‌های بشری بازنمایی شوند. اما اینکه در هر زبان چگونه احساسات مختلف رمزگذاری می‌شوند و در چه شاخه‌ای از زبان، وجه متفاوت زبان‌هاست چراکه بازنمایی احساسات هم از صافی فرهنگی سخنگویان هر زبان عبور می‌کند. شریفیان برای بازنمایی احساسات از منظر زبان‌شناسی فرهنگی، چارچوب تحلیلی زیر را ارائه کرده است:

شکل ۳: چارچوب تحلیل احساسات از منظر زبان‌شناسی فرهنگی (Sharifian 2017, p.64)

Figure 3: Analytical framework of emotions from cultural linguistics perspective (Sharifian, 2017, p.64)

طبق این چارچوب، تجربه حسی ما در قالب مقولاتی بازنمایی می‌شوند و آن مقولات با حوزه‌های مختلف (تجربی و انتزاعی) ارتباط برقرار می‌کنند و مفهوم‌سازی‌های بین‌حوزه‌ای^{۱۷} شکل می‌گیرند و این مفهوم‌سازی‌ها پوشش ارزشی و نگرشی ویژه آن جامعه را به تن می‌کنند و در نهایت در قالب زبان رمزگذاری و بیان می‌شوند.

یکی از حوزه‌های نزدیک و مرتبط به حوزه احساسات، حوزه حس‌ها^{۱۸} است. کووچش (2018) معتقد است که احساس و درک حسی به طرق مختلف با هم مرتبط‌اند و شباهت‌های فراوان دارند. او از پرینز^{۱۹} (2006) نقل قول می‌کند و می‌گوید: از نظر پرینز احساس، شکلی از درک حسی است. البته نظر کووچش این است که لازم نیست تا این حد پیش برویم، اما قطعاً می‌توانیم مشخصه‌هایی را برشماریم که احساس و درک حسی در آن‌ها مشترک‌اند. بنابراین

بهره‌بردن از کارهای انجام‌شده روی احساسات ممکن است وجوه اشتراک و افتراق مهمی را بین احساس و حس (در کار کووچس حس بویایی) روشن کند. به اعتقاد کووچس واضح‌ترین رابطه بین حس بویایی و دیگر حس‌ها از یک سو و احساسات از سوی دیگر این است که اولی برای مفهوم‌سازی استعاره‌ی دومی به‌کار گرفته می‌شود. بررسی آثار منتشرشده درمورد احساسات از منظر شناختی مهر تأییدی بر این نظر کووچس می‌زنند که بین حس‌ها و احساسات رابطه وجود دارد و از حوزه حس‌ها برای بیان احساسات استفاده می‌شود. برای مثال مفهوم‌سازی «غم به مثابه غذای تلخ (داخل ظرف)» یا «شادی به‌مثابه غذای شیرین (داخل ظرف)» که توسط خود کووچس (2000) ارائه شده و حس چشایی را به احساس غم یا شادی مربوط می‌کند یا استعاره مفهومی «غم تلخی است» که در صورت‌هایی چون «اوقاتم تلخه» و «زندگی به کاش زهر هلااله» در فارسی، رابطه بین حس چشایی و احساس غم را نشان می‌دهد. همینطور ارتباط حس بینایی با شادی که در قالب صورت زبانی «رنگ و روش وا شده» بیان می‌شود (ملکیان و ساسانی، ۱۳۹۲)، یا رابطه بین حس چشایی و احساس شادی که در استعاره «شادی شیرینی است» و در قالب صورت زبانی «قند توی دلش آب شد» (روحی و همکاران، ۱۳۹۷) متجلی می‌شود و همینطور رابطه بین احساس خجالت یا شرم و حس بینایی که در عبارت «از خجالت/شرم سرخ شد» نمود پیدا می‌کند، همه نمونه‌ها مؤید این نظر هستند. کووچس (2000) استعارات «احساس نیروست» و «احساس، نیروی فیزیکی است» را در زبان انگلیسی مطرح می‌کند و در تحقیق سال ۲۰۱۸ خود همین استعارات را درمورد حس‌ها به‌ویژه حس بویایی مطرح می‌کند. بنابراین ارتباط بین احساسات و حس‌ها تأیید می‌شود. با علم به این موضوع برای بررسی مفهوم‌سازی حس بویایی در دو زبان فارسی و روسی از چارچوب احساسات شریفیان (2017) استفاده می‌کنیم.

۴. ارائه و تحلیل داده‌ها

همان‌طور که پیش‌تر گفته شد، در این پژوهش به بررسی حس بویایی، چگونگی ورود این حس به حوزه‌های انتزاعی و مفهوم‌سازی‌های تازه و چگونگی زبانی شدن آن مفهوم‌سازی‌ها در زبان‌های فارسی و روسی و مقایسه آن‌ها می‌پردازیم. در حوزه بویایی، قبل از هر چیز باید بدانیم «بو» در فرهنگ لغت‌های فارسی و روسی

معادل چه کلمات دیگری در همین حوزه حسی است. در زبان فارسی طبق فرهنگ دهخدا معادل «بو» که کلمه‌ای خنثی است کلمات: رایحه، ریح، شمه، عطر، شمیم، نحه و نکهت هستند. از میان این مترادف‌ها بیشتر رایحه، عطر و شمیم که البته همه به نوعی بوی خوش محسوب می‌شوند در گفتار روزمره فارسی‌زبانان پرکاربردند. دیگر مترادف‌ها بیشتر در متون به‌ویژه متون ادبی کاربرد دارند.

در مورد افعال، جدا از فعل بسیط «بوییدن» که هم برای موارد واقعی و هم مجازی به‌کار گرفته می‌شود (بوییدن گل / بوییدن عشق)، بو به همراه فعل‌های شنیدن (بوی بد می‌شنوم (یعنی حس می‌کنم))، برخاستن (بوی عطر چای تازه‌دم برخاست (یعنی به مشام رسید))، برداشتن (بو همه جا رو برداشته (یعنی پرکرده))، پریدن (بوش زود می‌پره (یعنی از بین می‌رود))، پیچیدن (بوی خوشش همه جا پیچیده (یعنی همه جا را پرکرده))، پرکردن (بوی گلاب فضا را پر کرده بود)، آمدن (چه بوی بدی اینجا میاد / بوی توطئه میاد (یعنی احساس می‌شود))، رفتن (بوش رفته دیگه بو نمیده (یعنی از بین رفته/برطرف شده است))، کردن (این گل رو بو کن، دادن (این جوراب بدجوری بو میده / این قضیه بو میده (یعنی مشکوک است))، بردن (طرف از قضیه بو برده (یعنی فهمیده/خبردار شده است))، درآمدن (چیکار کنم عطر برنج دربیاد؟ (یعنی به‌مشام برسد)) / نباید بذاریم بوش دربیاد (یعنی موضوع آشکار بشود))، گرفتن (غذاها بوی یخچال گرفتن / افکارش بوی نا گرفتن (یعنی کهنه هستند))، کشیدن (تشخیص ۱۲ بیماری با بوکشیدن / بو می‌کشد کجا پول هست (یعنی می‌فهمد، پیدا می‌کند))، فهمیدن (یعنی حس کردن) (نفهمیدن بو (آنوسمی) یا کاهش حس شامه از دست‌دادن کامل حس بویایی است) استفاده می‌شود. دو فعل «به مشام رسیدن/مشام را نوازش کردن» و «استشمام کردن» هم هستند که در محاوره کمتر استفاده می‌شوند و همینطور فعل «حس کردن» که در کنار بو پرکاربرد است و هم به صورت استعاری و هم غیراستعاری به‌کار می‌رود: بوی بد فاضلاب حس کردم / بوی نامردی از حرفاش حس کردم. جدا از موارد فوق، نمونه‌ای مانند «بوی بدی به دماغ خورد» را هم در فارسی استفاده می‌کنیم که در اینجا «به دماغ خوردن» بو معادل «به مشام رسیدن» بوست. در این عبارت به جای «مشام» از صورت عینی و در واقع اندام مربوط به بو یعنی «دماغ» استفاده شده است و از خود اندام در ساخت مفهوم استعاری مربوط به حوزه بویایی استفاده شده است.

همان‌طور که ملاحظه می‌شود در بیشتر کاربردهای بالا، جدا از کاربرد حسی واقعی، «بو»

در بیان استعاری هم به‌کار گرفته شده است و مفاهیم تازه‌ای را به‌وجود آورده است. به عبارت دیگر بیشتر افعال به‌کاررفته متعلق به حوزه حسی بویایی نیستند. بسیاری از این افعال، افعال حرکتی هستند؛ مثل آمدن و رفتن، کشیدن، دادن، گرفتن، برداشتن و برخی غیرحرکتی هستند مثل فهمیدن و حس کردن. کاربرد این افعال در کنار «بو» استعاره‌های زیر را به‌وجود آورده است: «بو ماده است» چون می‌تواند فضایی را اشغال یا پر کند، «بو چیز یا شیء است» چون می‌تواند کشیده شود، برده، داده یا گرفته شود. «بو پرنده است» چون می‌تواند بپرد. «بو مطلب یا اطلاعات است» چون می‌تواند فهمیده یا درک شود. «بو جاندار است» چون می‌تواند برخیزد، نوازش کند، بیاید یا برود، «بو گیاه است» چون می‌تواند دربیاید، «بو کار است» چون می‌توان انجامش داد و بالأخره «بو صداست» چون می‌تواند شنیده شود. در این استعارات «بو» حوزه مقصد است. در میان افعال فوق‌الذکر دو فعل «بو بردن» و «بو کشیدن»، دارای استعاره «فهمیدن چیزی، بوکردن آن چیز است» و «بو حس کردن» در معنای مجازی حاوی استعاره «بو، حدس است» است. همچنین فعل «بو(ی چیزی) در آمدن» دارای استعاره «آشکارشدن چیزی، بو دارشدن آن است» است.

در زبان روسی هم از واژه‌های مختلفی برای بیان بو استفاده می‌شود. کلمات *aromat*, *dukh*, *blagoukhaniye* (عطر، رایحه، شمیم) برای بیان بوی مطبوع و کلمات *von smart*, *tukhlinka*, *dushok*, *zlovoniye*, *sobachina* برای بیان بوی نامطبوع به‌کار می‌روند^{۲۱} (Lyu Yan, 2015, p.27). فعل بسیط بوییدن (*nyukhat*) هم در روسی وجود دارد. اما نظام نحوی روسی با فارسی این تفاوت را دارد که در روسی افعال مرکب وجود ندارند، ولی قرارگرفتن فعل بسیط در کنار یک سازه دیگر معنای فعل مرکب فارسی را می‌تواند تداعی کند، بنابراین اینطور نیست که در روسی لزوماً بو در کنار افعالی مانند رفتن، آمدن، پیچیدن، برداشتن، بردن و غیره قرار بگیرد. اما چنانکه گفته شد مفهوم مشابه فعل‌های مرکب یادشده از چیش فعل بوییدن یا اسم بو در کنار سازه‌های دیگر حاصل می‌شود. به عبارت دیگر گاهی این معنا از آن هم‌نشینی‌ها برداشت می‌شود و لزوماً سازه معادل مثلاً فعل «شنیدن» در کنار بو وجود ندارد. نکته دوم این است که هم فعل «بوییدن» و هم اسم «بو» بسته به بافت نحوی‌ای که در آن قرار گرفته، صرف می‌شود. بنابراین هر دو را با شکل‌های متفاوت در جملات می‌بینیم. با این توضیحات به ارائه نمونه‌هایی از زبان روسی و مفهوم‌سازی آن‌ها می‌پردازیم:

بو آمدن (به معنی حس شدن) zapakh

Lyudi zhivut na 9om etazhe, v kvartire postoyanno zapakh sigaret. ... Posovetovali im perekryt' vytyazhku, no **zapakh** vso ravno otkuda to **idot**, s kukhni/vannaya/tualet i po vsej kvartire.

مردم در طبقه ۹ زندگی می کنند، داخل خانه مدام بوی سیگار می آید. ... به آن‌ها توصیه کردند که هود را خاموش کنند، اما بوی سیگار هنوز از یک جایی از آشپزخانه / حمام / توالت و سراسر آپارتمان می آید.

Vse **zapakhi** idut ko mne v kvartiru.

همه بوها به آپارتمان من می آیند.

Akh, kakoy **chudnyy zapakh poshol** ot nego!

آه ، چه بوی شگفت‌انگیزی از او می آمد!

Zhutkiy zapakh poshol snizu ot posolka.

از پایین روستا بویی وحشتناکی می آمد.

بو از بین رفتن به معنی برطرف شدن zapakh ischez

nepriyatnyy zapakh ischez okonchatel'no. بوی بد کاملاً از بین رفت

I dazhe **zapakh smerti ischez**.

و حتی بوی مرگ از بین رفت.

بو دادن (به معنی چیزی در انتظار فرد بودن) pakhnut'

a znayesh' li chem eto **pakhnet**?

می دونی این بوی چی می ده؟ (می دونی چی در انتظارته؟)

بوی چیزی دادن (از روی چیزی بودن/نشان از چیزی داشتن)

Nash **smekh i shutki** zdorovo **pakhnut** nervami bol'she

خنده و شوخی بیشتر بوی عصبانیت می دهد.

در روسی بو می تواند بخزد «zapakhi palzut» (که حرکت بو در سطح پایین را نشان

می دهد) و بو می تواند پرواز کند «zapakhi litiat» (که حرکت بو در سطح بالا را نشان

می دهد) و در هر دو معنای «حس شدن و به مشام رسیدن» اراده می شود. در روسی همچنین

بو می تواند جریان داشته باشد «donositsya zapakh» یا شناور شود «zapakhi pilvut»

که در این دو مورد هم همان معنای «به مشام رسیدن» و «حس شدن» مورد نظر است:

Tysyachi zapakhov **plavalivot** vlazhnom razogretom vozdukhe

هزاران بو در هوای مرطوب و گرم شناورند.

همچنین در روسی هم بو را می‌شنوند (استشمام‌کردن، حس کردن):

– Pravil'no! – podtverdil otets. – Zato zver' ne **uslyshit zapakh** okhotnika. Ponimayesh'?

– پدر گفت. – درست است! – اما جانور **بوی** شکارچی را **نمی‌شنود**. متوجه هستی؟

V parfymernom magazine ya **uslyshala** chudesnyy **zapakh** dukhov.

در عطر فروشی من **بوی** فوق‌العاده عطرها را **شنیدم**.

Znayesh', slony sposobny **uslyshat' zapakh vody** za dva kilometra, a lyudi – deneg.

می‌دانی، فیل‌ها از دو کیلومتری **بوی آب** را **می‌شنوند**، اما انسان‌ها (از دو کیلومتری) **بوی**

پول را می‌شنوند.

iz kukhni **donositsya** bozhestvennyy **aromat**

از آشپزخانه عطر فوق‌العاده‌ای **شنیده می‌شود**.

و بالأخره بو می‌تواند به همراه فعل «داشتن» به کار برود که «بویی را دارا بودن؛ معادل

بودادن فارسی» را مفهوم‌سازی می‌کند. مانند نمونه زیر:

Chuvstva, mysli, emotsii, vospominaniya **imevut zapakh**.

احساسات، افکار، و خاطرات **بو دارند**.

I kazhdaya, skazka **imela** svoy **aromat**

و هر افسانه عطر و بوی خاص خود را **داشته است**.

zapakhami napolnit'sya (پرکردن)

Babushka otkryla knigu, prolistala stranitsy, i komnata **napolnilas' zapakhom zatkhlou bumagi**.

مادر بزرگ کتاب را باز کرد، صفحات را ورق زد، و **بوی کاغذ متعفن** سراسر اتاق را

فراگرفت.

Zal **napolnilsya** zapakhom ozona.

سالن پر از بوی ازن **شده بود**.

بو آوردن prinesti s soboy zapakh

On **prinos** s soboy **zapakh smerti**.

او **بوی مرگ** را با خود آورد.

بررسی رمزگذاری‌های زبانی و مفهوم‌سازی‌های آن‌ها در حوزه بویایی در زبان روسی

روشن می‌کند که در این زبان همچون فارسی، «بو می‌آید»؛ بنابراین در روسی هم استعاره «بو

جاندار است» وجود دارد. به علاوه چنانکه قبلاً گفتیم بو در زبان روسی می‌تواند «بخزد zapakhi palzut» یا «بپرد zapakhi litiat» که این دو صورت هم بیانگر استعاره‌های «بو خزنده است» و «بو پرنده است» هستند و بنابراین زیرشمول استعاره کلی «بو جاندار است» می‌توانند قرار بگیرند.

همین‌طور در زبان روسی هم مثل زبان فارسی استعاره «بو چیز یا شیء است» دیده می‌شود چون بو می‌تواند «داده شود، آورده شود یا شناور شود». در عین حال بو بیشتر در فارسی در هوا حرکت می‌کند^{۳۶} و هوا را «پر یا آکنده» می‌کند یا در هوا «می‌پیچد»، اما در زبان روسی محملش فقط هوا نیست و آب هم می‌تواند محمل بو باشد؛ بنابراین بوها نه تنها پرواز می‌کنند که شناور می‌شوند یا مانند رود جریان پیدا می‌کنند.

از طرفی بررسی داده‌های روسی نشان می‌دهد که در زبان روسی بو وزن دارد و بوی سبک (lokhki zapakh) بوی خوب و بوی سنگین (tyazhalyy/ tizheli zapakh) بوی بد تلقی می‌شود:

Svezhiye legkiye aromaty dlya zhenshchin

عطر تازه و بوی سبک (خوش) زنانه

Burkin dolgo ne spal I vse nikak ne mog ponyat', otкуда etot tyazhelyy zapakh

بورکین مدت زیادی خوابید و هنوز هم نمی‌توانست بفهمد این بوی سنگین (نامطبوع) از کجا آمده است.

در فارسی هم بوی سنگین در توصیف «عطر» به‌کار می‌رود، اما بوی سنگین بوی بدی تلقی نمی‌شود: اسوماتو بلک افگانو عطری است بسیار سنگین، گرم و تاریک.

جدا از صفات سبک و سنگین صفات دیگری نیز به شرح زیر به همراه بو در زبان روسی ظاهر می‌شوند:

svetli Chisti zapakh بوی تمیز (پاک): topli zapakh بوی گرم؛ ostri zapakh بوی تند؛

zapakh بوی روشن. (Tripol'skaya 2005:35) بوی شیرین (sladkiy zapakh) و بوی

قوی (sil'nyy zapakh) نیز در زبان روسی کاربرد دارد.

در سطح اول تحلیل فرهنگی حس‌ها (طبق چارچوب احساسات شریفیان) که تجربه واقعی حس‌هاست طبیعتاً در حوزه بویایی با بوهای خوب و بد مواجه هستیم. برای مثال بوی خوش گل / بوی بد زبانه. به همین دلیل در زبان، صفات متفاوت خوب و بد برای توصیف این بوها و

صداها وجود دارد.

برای مثال برای بوهای بد در زبان فارسی و روسی صفات زیر وجود دارند: بوی گند، بوی تعفن *otvratitel'nyy zapakh*، بوی زننده *rezkiy zapakh*، بوی تند *ostryy zapakh*، بوی افتضاح، بوی آزاردهنده *razdrazhayushchiy zapakh*، بوی تهوع‌آور *toshnotvornyy zapakh*، بوی وحشتناک *strashnyy zapakh*، بوی نفرت‌انگیز *otvratitel'nyy zapakh*، بوی قوی *sil'nyy zapakh*، بوی نامطبوع *nepriyatnyy zapakh*، بوی تیز *ostryy zapakh*، بوی برای بوهای خوب این صفات را داریم: بوی خوشایند *priyatnyy zapakh*، بوی عطر آگین/معطر *aromatnyy zapakh*، بوی نشاط‌آور *voskhitel'nyy zapakh*، بوی بی‌نظیر *Unikal'nyy zapakh*، بوی خاطره‌انگیز، بوی نوستالژیک *Aromat nostalg'ni*، بوی فوق‌العاده *potryasayushchiy zapakh*، جدا از صفات فوق صفات دیگری هم ممکن است برای بو ذکر شوند که ممکن است فی‌نفسه در یکی از دو دسته بالا جای نگیرند و بسته به بافت تعبیر شوند. صفاتی چون: عجیب، مرموز، نادر، آشنا/ ناآشنا، مبهم و ...

اما در ادامه به ارائه داده‌هایی می‌پردازیم که مفهوم‌سازی‌های بین‌حوزه‌ای و چگونگی زبانی‌شدن طرح‌واره‌ها و استعاره‌های مربوط به این حس را در دو زبان مشخص می‌کنند. پیشتر محققان دیگری به وجود ارتباط نظام‌مند بین حوزه‌های درکی (حس‌ها) و حوزه‌های انتزاعی اشاره کرده‌اند؛ افرادی چون سویستر^{۲۳} (1990)، ایبرخه - آنتونانو^{۲۴} (1999)، ایوانز و ویتکینز^{۲۵} (2000) و نیگو^{۲۶} (2013). اما اینکه بین کدام حس و کدام حوزه انتزاعی ارتباط شکل می‌گیرد و چه رمزگذاری زبانی‌ای برای آن به‌کار می‌رود، می‌تواند موضوعی فرهنگی/ زبان‌وابسته باشد.

الف) حس بویایی به‌عنوان حوزه مبدأ

بررسی نمونه‌های زبان فارسی نشان‌داد که حوزه بویایی می‌تواند به‌عنوان حوزه مبدأ برای توصیف حوزه‌های انتزاعی دیگر به‌کار گرفته شود.

دو کلان‌استعاره در نمونه‌های زبان فارسی در رابطه با تجربه حسی اولیه قابل استخراج است. «بد بودار است»، «خوب بودار است». به صورت دقیق‌تر می‌توان گفت: «بد، بدبوست»؛ «خوب خوشبوست». این دو کلان‌استعاره در قالب خرداستعاره‌هایی بازنمایی می‌شوند. برای

مثال کلان‌استعاره اول به صورت خرداستعاره‌های «ویژگی بد انسانی بدبوست»، «ویژگی بد اجتماعی بدبوست»، «رفتار مغایر با دین بدبوست»، «چیز ناخوشایند بدبوست» می‌تواند بازنمایی شود و کلان‌استعاره دوم در قالب خرداستعاره‌های «چیز خوشایند خوشبوست»، «ویژگی خوب انسانی خوشبوست»، «خدا و آنچه از جانب اوست خوشبوست»، «معصوم و هر آنچه مربوط به اوست خوشبوست» و غیره بازنمایی می‌شوند و در نهایت این استعارات در قالب صورت‌های زبانی بازنمایی می‌شوند. در اینجا برای هر کدام از استعارات نمونه‌ای ذکر می‌کنیم.

بد، بدبوست:

استعاره «ویژگی بد انسانی بدبوست»:

دهانش بوی گند خیانت می‌دهد.

استعاره «ویژگی بد اجتماعی بدبوست»:

این بوی گند مدیریت است (منظور بوی نامطبوع شهر تهران است که به نظر نویسنده حاصل مدیریت نامطلوب بوده است).

استعاره «رفتار مغایر با دین بدبوست»:

بوی تعفن گناه فرشته‌ها را دور می‌کند

استعاره «چیز ناخوشایند بدبوست»

تفریحی که بوی مرگ می‌دهد

خوب خوشبوست:

استعاره «چیز خوشایند خوشبوست»

هر دم از رایحه عشق تو آکنده شوم

استعاره «ویژگی خوب انسانی خوشبوست»

کسی که توی دست‌هاش نون سنگگ گرم و تازه و بی‌مندی بود که بوی مهربونی می‌داد

استعاره «خدا و آنچه از جانب خداست خوشبوست»

عطر خدا در زندگی‌ام جاری است

استعاره «معصوم و آنچه مربوط به اوست خوشبوست»

فاطمه (س) یک رایحه بهشتی است.

کوچش (2018) در بررسی استعاره‌های مربوط به حوزه بویایی در انگلیسی به استعاره

«بد بودار است» اشاره کرده و آن را استعاره‌ای پرکاربرد و رایج در زبان‌های دنیا می‌داند. سوییتسر (1990) نیز معتقد است به‌طور کلی بو با احساسات ناخوشایند مرتبط است؛ برای مثال کلمهٔ stinker (آدم بوگندو) برای آدم‌هایی با ویژگی شخصیتی بد (پست‌فطرت، نفرت‌انگیز) به‌کار می‌رود. ما به این استعاره، استعارهٔ «خوب بودار است» را نیز افزودیم که در فارسی کاربرد دارد.

قبلاً گفته شد که کلماتی مانند «رایحه، عطر و شمیم» معمولاً بوی خوش تلقی می‌شوند. با این حال در میان داده‌های فارسی، مثال‌هایی بودند که این گفته را نقض می‌کردند. مانند: رایحهٔ جهنمی، رایحهٔ کریه^{TV}، عطر تنهایی، بوی گند رفاقت و غیره. البته تعداد این نمونه‌ها زیاد نبود. در زبان روسی نیز بو می‌تواند به‌عنوان حوزهٔ مبدأ عمل کند. برای مثال Nash smekh i shutki zdorovo pakhnut nervami bol'she شده‌اند؛ یا I kazhdaya, skazka imela svoy aromat, که در آن «افسانه» دارای عطر در نظر گرفته شده است. به‌طور کلی در روسی نیز چون فارسی در این بخش که مربوط به حس بویایی به‌عنوان حوزهٔ مبدأ است می‌توان استعاره‌های «خوب بودار است و بد بودار است» را مشاهده کرد. برای مثال:

zapakh dobroty بوی مهربانی

zapakh predatel'stva بوی خیانت

zapakh smerti بوی مرگ

zapakh zhizni بوی زندگی

(ب) بو به‌عنوان حوزهٔ مقصد:

همانطور که در مثال‌های مربوط به افعال «بودادن» یا «بوداربودن» در فارسی گفته شد، «بودادن» و «بوداربودن» در یک کاربرد استعاری، مفهوم «شک و ظن» را منتقل می‌کند و حاوی استعارهٔ «شک و ظن بودار است» است. این استعاره در قالب صورت‌های زبانی مانند: قضیهٔ بودار (به این صورت هم می‌توان گفت: قضیه بو میده)، هجمهٔ بودار، رأی بودار و بسیاری موارد دیگر نظیر آن بازنمایی می‌شود. این استعاره در انگلیسی هم به گزارش کووچش (2018) وجود دارد. در روسی نیز همین رمزگذاری زبانی یعنی «بودادن» برای بیان شک و ظن به‌کار می‌رود (dela pakhneta). پس، از این نظر هر سه زبان مشابه هستند. در عین حال در ضرب‌المثل روسی «برای

بعضی پول بو نمی‌دهد» *dlya kogo-to den'gi voobshche ne pakhnut* بو دادن پول به معنای «مهم نبودن راه پول درآوردن» است. چنین مفهومی از «بودادن» در زبان فارسی وجود ندارد. در نمونه زیر از روسی «بوی ... دادن»، «نشان از چیزی داشتن» را مفهوم‌سازی می‌کند که قبلاً هم به آن اشاره شد:

Diela paxnit bespariadmami قضیه بوی شورش می‌دهد.

در فارسی هم، چنین کاربردی وجود دارد: حرفات بوی نامهربونی میدهد. همین مفهوم را در فارسی عبارت «رنگ و/بوی چیزی داشتن» در نمونه‌ای مانند «رنگ و بوی خیانت داشت» بازنمایی می‌کند. درعین‌حال از همین اصطلاح «رنگ و بوی چیزی داشتن» برای مفهوم‌سازی «شبییه‌بودن» هم در زبان فارسی استفاده می‌شود: نمازش رنگ و بوی نماز مولا داشت. از «بوکردن» در روسی مانند فارسی در مفهوم «پی‌بردن به چیزی و خبردار شدن» استفاده می‌شود. برای مثال:

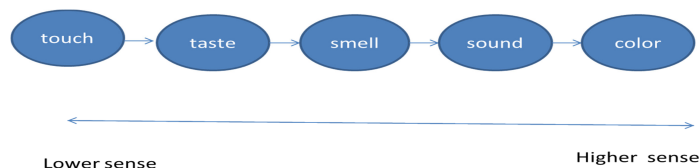
Hane tivërda rišil ujti iz šubina na vostok i pakončit so svoei službai.
Niuželi načlstva proniuxala ab etom?
به شرق برود. آیا رئیس او از این موضوع بو برده است؟

در مورد فعل «بوآمدن» هم در روسی اصطلاحات «بوی نفت سفید می‌آید» و «بوی سرخ‌شدگی می‌آید»، «خراب‌شدن اوضاع و خطرناک‌شدن شرایط» را مفهوم‌سازی می‌کند. در فارسی این رمزگذاری‌های زبانی استفاده نمی‌شود اما عبارت «بوی در دسر میاد» تقریباً به‌عنوان معادل این اصطلاحات روسی استفاده می‌شود. به‌علاوه در فارسی صورت زبانی «بوی دماغ سوخته میاد» هم به‌کار می‌رود که «ناکام شدن/ماندن» را مفهوم‌سازی می‌کند.

شریفیان (2017, p.63) در توضیح چارچوب احساسات، حوزه طرح‌واره‌سازی را با ارزش‌ها و نگرش‌های فرهنگی هر جامعه مرتبط می‌داند. همچنانکه داده‌های ارائه‌شده نشان می‌دهند در حوزه مفهوم‌سازی، بو در زبان‌های فارسی و روسی بیشتر برای بازنمایی نگرش منفی در دو زبان به‌کار می‌رود. برای مثال گفته شد که در زبان فارسی از بوی بد برای استعاره‌سازی در حوزه رفتارهای انسانی، اجتماعی و دینی بد استفاده می‌شود. همچنین بو «خراب‌شدن اوضاع، در دسر، ناکام‌شدن، شک و ظن، آشکارشدن/ لو رفتن و پی‌بردن به چیزی» که نباید اتفاق می‌افتاد را مفهوم‌سازی می‌کند که همگی منفی هستند. در روسی هم رفتارهای بد

اجتماعی و انسانی بوی بد می‌دهند و «خراب‌شدن اوضاع، به دردرس افتادن، شک و ظن و پی بردن به چیزی (که نباید اتفاق می‌افتاد)» که منفی هستند با بو مفهوم‌سازی می‌شوند. با این حال «بو» همواره برای مفهوم‌سازی منفی به‌کار نمی‌رود؛ برای مثال «رنگ و بوی چیزی داشتن» در مفهوم «شبیبه بودن» در فارسی نمونه‌ای از کاربرد مثبت بو در فارسی است. به علاوه وجود کلان‌استعاره «خوب بودار است» در دو زبان نیز تأییدی بر گفته اخیر است.

در بخش پیشینه به کارهایی که در حوزه حس‌آمیزی در اشعار برخی شاعران انجام شده بود، اشاره کردیم. در ادامه به بررسی پدیده حس‌آمیزی حس بویایی در دو زبان روسی و فارسی امروز از منظر شناختی می‌پردازیم. از منظر شناختی، حس‌آمیزی در حوزه استعاره قرار می‌گیرد. «یک استعاره حاوی حس‌آمیزی است اگر و فقط اگر حوزه مبدأ آن مربوط به درک حسی باشد. یک استعاره حاوی حس‌آمیزی ضعیف خواهد بود اگر حوزه مقصدش هم متعلق به درک حسی نباشد و استعاره قویاً دارای حس‌آمیزی خواهد بود اگر هم مبدأ و هم مقصدش از حوزه درک حسی باشد» (Werning; Fleischhauer; Beşeoğlu 2006). با توجه به این نظر، حسی‌بودن حوزه مبدأ در استعاره به‌عنوان یک شرط لازم در نظر گرفته شده است، اما اینکه حوزه مقصد آن هم از حوزه حسی باشد یا نباشد باعث تفکیک حس‌آمیزی قوی و ضعیف می‌شود. این نویسندگان معتقدند در حالی که استعاره‌های حس - آمیخته به شدت زایا هستند، دارای ساختار معنایی غیرترکیبی^{۲۸} و غیرشفاف هستند. این واقعیت با این نظر که تمام موارد زایا در زبان، در شفافیت معنایی ریشه دارند، در تناقض است. اینان ابتدا سلسله‌مرتبه اولمان^{۲۹} (1967) در مورد رتبه‌بندی حس‌ها به حس‌های بالاتر و پایین‌تر به‌لحاظ کیفیت را مطرح می‌کنند که به شکل زیر است:

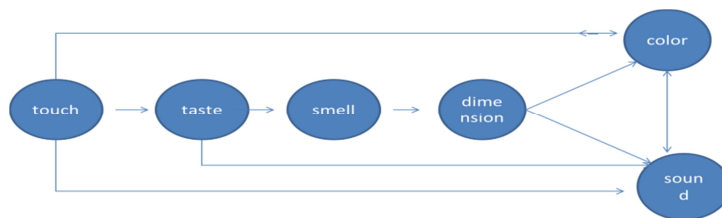

جهت و سلسله‌مرتبه حس‌ها (Ullmann, 1967)

Direction and hierarchy of senses (Ullmann, 1967)

تقسیم‌بندی حس‌ها به حس‌های بالاتر (شامل حس بینایی و شنوایی) و حس‌های پایین‌تر (شامل بویایی، چشایی و لامسه) در قرن نوزدهم ارائه شد. این جدایی مبتنی بر تفکر آن زمان جهان غرب بود که اعتقاد مطلق به علم و پیشرفت فناوری داشتند، در حالی که به لذت‌های جسمی با شک و تردید نگاه می‌شد. بنابراین، چون دو حس بینایی و شنوایی را با تفکر و تصمیم‌گیری مرتبط می‌دانستند و سه حس بویایی، چشایی و لامسه را با احساسات و حس‌ها مرتبط می‌کردند، برای دو حس اول ارزش و اعتبار بیشتری قائل می‌شدند (Köster, 2002). در عین حال می‌بینیم که این دسته‌بندی و تمایز تا قرن بیستم باقی مانده و اولمان هم حس‌ها را به لحاظ کیفیت به همان ترتیب رده‌بندی می‌کند.

در مورد حس‌آمیزی نظر اولمان این است که: استعاره‌ای که حوزه مبدأ آن نسبت به حوزه مقصدش از حس‌های پایین‌تر باشد قابل دسترس‌تر از استعاره‌ای است که برعکس آن باشد. پس از اولمان، ویلیامز^{۳۱} (1976) هم این تمایز را می‌پذیرد، اما با افزودن «بعد»^{۳۲}، دو حس بالاتر یعنی بینایی و شنوایی را به آن مرتبط می‌کند. تفاوت دیگر انگاره ویلیامز این است که او برای حس‌ها نظم خطی قائل نیست. از نظر او حس‌های مختلف از سطوح مختلف می‌توانند با هم به صورت زیر در ارتباط باشند:

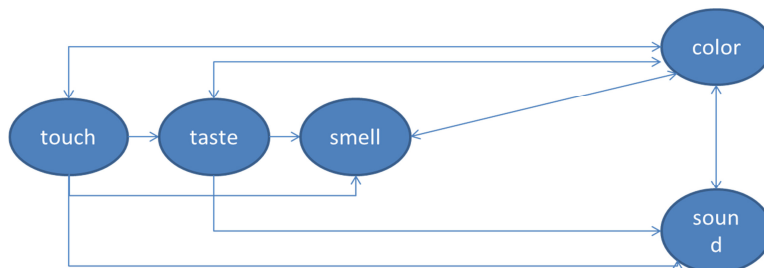

جهت‌ها و سلسله‌مراتب حس‌ها بر طبق ویلیامز (1976, p.463)

Directions and hierarchies of senses according to Williams (1976, p.463)

با مطرح کردن نظریات اولمان و ویلیامز، ورنینگ و همکاران (2006) چنین نتیجه می‌گیرند که طبق نظر هر دو محقق، حوزه حس لامسه بهترین حوزه مبدأ برای ساخت استعاره‌های حس‌آمیخته است. در نهایت با توجه به نظر یو^{۳۳} (2003) که در جهت و رابطه این حس‌ها قائل به

تفاوت‌های بین‌زبانی است و بنابراین ادعا می‌کند که چنین جهت و رابطه‌ای در همهٔ زبان‌ها یکسان نیست، به ارائهٔ نتایج پژوهش خود می‌پردازند. طبق یافته‌های این محققان در آلمانی، در دسترس‌ترین استعارات استعاره‌هایی هستند که دو حوزهٔ چشایی - بویایی را درهم‌آمیخته‌اند. پس از آن حوزه‌های لامسه-بویایی، لامسه چشایی و لامسه -بینایی قرار دارند. بنابراین این یافته‌ها نظر اولمان و ویلیامز را تأیید می‌کنند. این محققان با توجه به داده‌های خود از زبان آلمانی جهت و رابطهٔ حس‌ها را در حس‌آمیزی به صورت زیر ارائه می‌دهند:

(Werning; Fleischhauer; Beşeoğlu, 2006) جهت‌ها و سلسله‌مراتب حس‌ها در داده‌های آلمانی
of Senses in German Data (Werning; Fleischhauer; Directions and Heirarchies
Beşeoğlu, p. 2006)

با توجه به مطالب بالا می‌توان وضعیت زبان‌های فارسی و روسی را به‌لحاظ استعارات حس - آمیخته مشخص کرد. در داده‌های پژوهش حاضر فارسی‌زبانان حوزهٔ بویایی را به حوزهٔ برخی حس‌های دیگر پیوند زده‌اند. برای مثال از نظر فارسی‌زبانان بوها با دما پیوند دارند (ارتباط حس بویایی و لامسه) و بنابراین صورت‌های زبانی «بوی گرم» و «بوی سرد» را در زبان فارسی به‌کار می‌بریم. در زبان روسی هم این رابطه در نمونه‌های زبانی چون topli zapakh (بوی گرم) و Kholodnyy zapakh (بوی سرد) منعکس می‌شوند. در همین رابطه یعنی ارتباط حس بویایی و لامسه در فارسی صورت «نوازش کردن مشام توسط بو» را هم به‌کار می‌بریم. بوها همچنین طعم و مزه دارند (ارتباط حس بویایی با حس چشایی)؛ بنابراین فارسی‌زبانان صورت‌های زبانی «بوی شیرین عطر/مادرم، بوی تلخ قهوه و بوی تند عرق» (بویایی - چشایی) به‌کار می‌برند. در زبان روسی نیز صورت زبانی "sladkiy zapakh" (بوی

شیرین) و "ostri zapakh" (بوی تند) به کار می‌رود که بیانگر رابطه دو حس بویایی و چشایی است. در همه استعارات مذکور حوزه مبدأ از حوزه پایین‌تر انتخاب شده است و با سلسله‌مرتبۀ اولمان مطابقت دارد. از نظر قدرت هم بوها در دو زبان متفاوتند؛ برای مثال بوی قوی و بوی ضعیف داریم. گرچه که بوی قوی غالباً در حوزه بوی ناخوش قرار می‌گیرد ولی بوی ضعیف می‌تواند خوش یا ناخوش باشد. در نمونه فارسی «رایحه کریه» هم هم‌آمیزی دو حس بویایی و بینایی قابل مشاهده است، چرا که در فارسی «کریه» به معنی «زشت» است به همین دلیل در اصل می‌تواند صفتی برای چهره باشد: «چهره کریه». بوی روشن (svetli zapakh) در روسی هم نمونه‌ای از هم‌آمیزی حوزه‌های حسی بویایی و بینایی است. در این حس‌آمیزی‌های اخیر، حوزه مبدأ در سلسله‌مرتبۀ اولمان بالاتر از حوزه مقصد قرار دارد. در این هم‌آمیزی‌ها حوزه بو به‌عنوان حوزه مقصد عمل کرده است و البته تمام موارد ذکرشده، از حس‌آمیزی قوی برخوردارند چون هم حوزه مبدأ و هم مقصدشان حسی است.

صفات دیگری نیز هستند که با آن‌ها «بو» در زبان فارسی و روسی توصیف می‌شود؛ مانند «عجیب، آشنا و مبهم». در این نمونه‌ها به اضافه نمونه‌هایی چون «بوی قوی»، بوی تیز، بوی ضعیف، بوی کهنگی» و امثال آن، صفات به نوعی به کیفیت و قدرت اشاره دارند که با توجه به آن‌ها می‌توان استعاره‌هایی چون «شدت بو کیفیت ماده است»، «شدت بو، قدرت تأثیر است»، «شدت بو، تیزی شیء است» و غیره را ارائه کرد. این نکته که شدت و کیفیت بو در ساخت استعاره در زبان‌ها مؤثر است، توسط کوچش (2018) بیان شده است. نکته دیگری نیز توسط او بیان شده که به عامل «کنترل» در مورد بو برمی‌گردد. او معتقد است ما دو قاب^{۲۴} فعال و غیرفعال در مورد بو داریم. در قاب فعال گویا دریافت‌کننده در جست‌وجوی بوست، اما در قاب غیرفعال دریافت‌کننده کنترلی بر بوکردن یا نکردن یا اینکه چه چیز را بو کند یا نکند، ندارد و در مقابل دریافت بو، پذیرنده است. از نظر او استعاره‌های «بو قدرت فیزیکی است»، «بوی شدید، نیروی فیزیکی قوی است» و «حس کردن بوی شدید، در تماس قرارگرفتن با نیروی فیزیکی قوی است» در مورد این عامل قابل ارائه هستند. از نظر او از بین این دو قاب، قاب غیرفعال سرنمون محسوب می‌شود. در عین حال هر دو حالت در زبان رمزگذاری می‌شوند. بررسی نمونه‌های فارسی و روسی نشان می‌دهد که در هر دو زبان هر دو حالت را شاهدیم. افعالی مانند «بوشنیدن» (slyshat' zapakh)، «به‌مشام رسیدن» (oshchushchat' zapakhi) یا عبارت

«به دماغ خوردن در فارسی»، در نمونه‌ای مانند «بوی تند الکل به دماغم خورد»، «حالت غیرفعال» را بازنمایی می‌کنند، اما در افعالی مانند «بوکشیدن» و «بوکردن» در فارسی و فعل بسیط «بوییدن 'nyukhat'» در فارسی و روسی دریافت‌کننده بو، غیرفعال نیست و عامل «قصد و تعمد» در آن‌ها وجود دارد. به‌علاوه حالت دیگری هم وجود دارد که در آن اساساً دریافت‌کننده بو مورد توجه و مطرح نیست. برای مثال این امر در مورد «بو پریدن» در زبان فارسی که در نمونه‌هایی مانند «درش رو ببند بوش میپره» دیده می‌شود، مصداق پیدا می‌کند. در نمونه‌های اخیر انسان به‌عنوان دریافت‌کننده فعال بو یا دریافت‌کننده منفعل بو مطرح شد و بو به‌مثابه نیرویی مطرح شد که می‌تواند با بینی برخورد کند. نمونه‌های زبانی دیگری در روسی و فارسی وجود دارند که بیانگر مفهوم «بو عامل/مؤثر است» هستند. برای مثال در روسی: oshelomlyayet (بوگیج‌کننده است) oglushayet (بو کرکننده است)، ubivayet (بو کشنده است) (Tripol'skaya, 2005, p.30). در فارسی هم صورت‌هایی مانند «بوی خفه‌کننده: کلر دو و نیم مرتبه از هوا سنگین‌تر، دارای بوی بسیار بد و خفه‌کننده و بسیار سمی است» و «بوی کشنده: پایش را با آن بوی کشنده جورابش میان من و تو گذاشت» و «عطرگیج‌کننده: چشم‌هایت عطری دارند گیج‌کننده» به‌کار می‌روند، اما در میان داده‌های فارسی «بوی کرکننده» مشاهده نشد.

۵. نتیجه

همانطور که در نمونه‌های زبان فارسی و روسی امروز دیدیم از حس بویایی به‌عنوان حوزه‌های مبدأ و مقصد در استعاره‌های مختلف برای مفهوم‌سازی‌های جدید استفاده شده‌بود. این حس همچنین در حس‌آمیزی، هم به‌عنوان حوزه مبدأ و هم مقصد، نقش ایفا می‌کرد و از هر دو مرتبه بالاتر و پایین‌تر از خود به‌عنوان حوزه مبدأ استفاده می‌کرد. باین‌حال در این پژوهش به این موضوع پرداخته نشد که دو زبان به لحاظ کدام یک از این موارد از بسامد بالاتری برخوردارند. در این پژوهش نشان دادیم که چطور این حس در این دو زبان از مرحله تجربه به طرح‌واره‌سازی و رمزگذاری زبانی می‌رسند. «ظن بردن/ مشکوک‌بودن، فهمیدن/ پی‌بردن، برطرف‌شدن، حس‌کردن/ شدن، پرکردن، نشان از چیزی داشتن، به دردرس افتادن/خراب‌شدن اوضاع» ازجمله مفهوم‌سازی‌های مشترک حس بویایی در دو زبان است. روی‌هم‌رفته مقایسه مفهوم‌سازی حس

بویایی در دو زبان نشان داد که شباهت‌های بسیار و البته برخی تفاوت‌ها بین دو زبان وجود دارد. برای مثال در هر دو زبان کلان‌استعاره‌های «خوب بودار است» و «بد بودار است» وجود دارد، اما در فارسی نقش مؤلفه فرهنگی مذهب در ساخت خرداستعاره‌های زیرمجموعه «خوب بودار است» و «بد بودار است» پررنگ است یا در روسی «بودادن» به معنی «مهم‌نبودن راه انجام یک کار» وجود دارد که چنین مفهوم‌سازی‌ای در فارسی دیده نمی‌شود. در سطح طرح‌واره‌ای هم روشن شد اهل هر دو زبان از بو برای مفهوم‌سازی‌های منفی بیشتر استفاده می‌کنند که این یافته در راستای نظر کووچش^{۳۰} (2018) و سوییتسر (1990) است. اما نگرش مثبت هم در دو زبان نسبت به «بو» وجود دارد. در سطح رمزگذاری زبانی هم شباهت‌های بسیاری در دو زبان وجود داشت، اما تفاوت‌هایی هم مشاهده شد؛ مانند اینکه در روسی «بوی نفت سفید» یا «بوی سرخ‌شدگی» برای مفهوم‌سازی «خراب‌شدن اوضاع» به کار می‌رود که در فارسی چنین رمزگذاری‌های زبانی برای آن مفهوم وجود ندارد و به جای آن «بوی دردسر» استفاده می‌شود یا صفت «کرکننده» برای بو به کار می‌رود که در فارسی استفاده نمی‌شود. وجود شباهت در مفهوم‌سازی‌های دو زبان مؤید نظر کووچش در مورد وجود مؤلفه‌های همگانی یا نزدیک به همگانی در مفهوم‌سازی حس‌ها در زبان‌های مختلف است و وجود تفاوت‌ها مؤید نظر شریفیان در مورد اهمیت نقش فرهنگ و شناخت فرهنگی در مفهوم‌سازی‌های زبانی است.

۶. پی‌نوشت‌ها

1. conceptualisations
2. linguistic encodings
3. Kövecses
۴. داده‌های اینترنتی از طریق موتور جست‌وجوی گوگل گردآوری شده‌اند و جست‌وجو تا آن‌جا ادامه پیدا کرده است که نمونه تازه‌ای یافت نشود.
5. Lexical approach
6. Sharifian
7. Frame Semantics
8. Construction Grammar
9. Tret'yachenko & Gar'kavets
10. Basalayeva
11. Galanov
12. cultural conceptualisations

13. categories
14. metaphors
15. schemas
16. emotions
17. cross-domain conceptualisation
18. senses
19. Prinz

۲۰. سوییتسر (1990) در بررسی رابطه نظام‌مند بین حس بینایی و حوزه‌های انتزاعی مرتبط، به استعاره «دانستن دیدن است» و کووچش به نقل از بارسلونا (2000) به استعاره «دیدن شنیدن است» اشاره می‌کنند، در این نمونه از فارسی هم استعاره «بوییدن دانستن/ فهمیدن است» مفهوم‌سازی شده است.

21. Lyu Yan

۲۲. برخی نمونه‌ها مانند «جریان خزنده بوی نامطبوع در شهر بیرجند»، و «در بهشت بوی خوش در جریان است» در فارسی هم وجود دارند که نشانگر استعاره «بو رود است» است، اما تعداد مواردی که در مورد هوا وجود دارد بسیار بیشتر است.

23. Sweetser
24. Ibarretxe-Antuñano,
25. Evans and Wilkins
26. Neagu

۲۷. شاید «رایحه کریه» از عربی قرض گرفته شده باشد. در عربی رایحه به‌طور کلی به‌معنای بوست نه لزوماً بوی خوش، و کریه هم ظاهراً بوی تند و زننده و قوی است؛ به‌عبارت‌دیگر عین این عبارت در عربی وجود دارد. درعین‌حال موارد دیگری هم از کاربرد «رایحه» با بوی بد در فارسی امروز مشاهده شد که نمی‌توان آن‌ها را قرض‌گیری از عربی به‌حساب آورد. مانند: میوه‌ای با رایحه جوراب بدبو! یا رایحه جهنمی! این به آن معناست که در فارسی امروز رایحه لزوماً و همواره بوی خوش محسوب نمی‌شود.

28. non-compositional
29. Ullmann
30. Köster
31. Williams
32. dimension
33. Yu
34. Frame

۳۵. در این پژوهش، نسخه‌ای از این کار کووچش مورداستفاده قرار گرفته که کووچش به صورت مقاله و در سال ۲۰۱۸ در Research Gate قرار داده‌است. اما آن نسخه فاقد جزئیات نشر بود. در جستجوی بعدی نگارندگان دریافتند که این مقاله در سال ۲۰۱۹ به صورت فصلی از یک کتاب چاپ شده‌است که جزئیات آن در بخش منابع آمده‌است.

۷. منابع

- ابراهیم شریفی، ش.، و ولی پور، ع.ر. (۱۳۹۶). بررسی جنبه‌های فرهنگی - قومی پایدارهای مقایسه‌ای (تشبیهات مثل‌گونه) توصیف‌کننده ظاهر در زبان‌های روسی و فارسی. *جستارهای زبانی*، ۲، ۱۴۷-۱۲۷.
- افراشی، آ. (۱۳۹۶). الگوی انطباق ریشه‌شناختی واژگان و استعاره‌های مفهومی در حوزه عواطف با رویکرد شناختی. *زبان و زبان‌شناسی*، ۲۶، ۹۶-۷۶.
- افراشی، آ.، و مقیمی‌زاده، م.م. (۱۳۹۳). استعاره‌های مفهومی در حوزه شرم با استناد به شواهدی از شعر کلاسیک فارسی. *زبان‌شناخت*، ۲، ۱-۲۰.
- الهامی، ش. (۱۳۸۷). بررسی حس‌آمیزی در غزلیات بیدل دهلوی. *ادبیات عرفانی و اسطوره‌شناختی (زبان و ادبیات فارسی)*، ۱۲، ۲۱-۴۸.
- امیرحاجلو، ح. (۱۳۹۳). بررسی ساختار حس‌آمیزی در غزلیات وحشی بافقی. *مجموعه مقالات نهمین همایش بین‌المللی انجمن ترویج زبان و ادب فارسی*، ۷۰۵-۷۱۴.
- امین، ا.، و عظیمی، ز. (۱۳۹۶). حس‌آمیزی در مثنوی. *علوم ادبی*، ۱۲، ۳۹-۶۶.
- بهمنی‌مطلق، ح. (۱۳۹۶). جایگاه و نقش حس‌آمیزی در شعر شفيعی کدکنی. *علوم ادبی*، ۱۲، ۶۷-۹۱.
- حسینی، ا. (۱۳۸۹). وندهای واژه‌ساز و تفاوت‌های ساختی و نحوی ضمائر منفی و مبهم در زبان‌های روسی و فارسی. *جستارهای زبانی*، ۳، ۳۹-۶۰.
- روحی، م.، روشن، ب.، و نجفیان، آ. (۱۳۹۷). مقایسه استعاره‌های مفهومی شادی در زبان فارسی، کردی، گیلکی. *نشریه پژوهش‌های زبان‌شناسی تطبیقی*، ۱۶، ۱۲۵-۱۴۲.
- شریفی‌مقدم، آ.، و ارجمندی، ا. (۱۳۹۷). ارزیابی میزان تطابق استعاره‌های مفهومی کلامی و غیرکلامی حوزه‌های غم و شادی در اشعار دوره ابتدایی از منظر زبان‌شناسی شناختی. *فصلنامه مطالعات زبان‌ها و گویش‌های غرب ایران*، ۲۱، ۵۹-۷۵.
- کریمی، پ. (۱۳۸۷). حواس پنج‌گانه و حس‌آمیزی در شعر. *پژوهش‌نامه زبان و ادب فارسی (گوهر گویا)*، ۴ (۸)، ۱۱۷-۱۵۰.
- کریمی، ط.، غلامی مهماندوستی، ذ.، و مباشری، م. (۱۳۹۲). تحلیل حس چشایی در آثار مولوی. *ادبیات عرفانی*، ۹، ۲۰۵-۲۳۰.

- عسگری، ز. و شفیع‌صفاری، م. (۱۳۹۷). شناخت و بررسی آرایه حس‌آمیزی از منظر علم مجاز و استعاره. مجموعه‌مقالات پنجمین همایش متن‌پژوهی ادبی: نگاهی تازه به سبک‌شناسی، بلاغت، نقد ادبی. ۱۶۸-۱۸۳.
- محمودی، ع.ر. و راشکی، ف. (۱۳۹۵). بررسی حس‌آمیزی در اشعار نصرالله مردانی. زبان و ادب فارسی، ۶۹ (۲۳۳)، ۱۸۱-۱۹۹.
- ملکیان، م. و ساسانی، ف. (۱۳۹۲). بیان استعاری غم و شادی در گفتار روزمره. نشریه پژوهش‌های زبان‌شناسی تطبیقی، ۵، ۱۱۳-۱۳۹.
- Basalayeva Ye. G. (2011). O nekotorykh osobennostyakh stanovleniya odorativnoy metaforicheskoy mikrosistemy russkogo yazyka. *novosibirskiy gosudarstvennyy pedagogicheskiy universitet*. S- 192-1992014
- Galanov Ye. K. (2017). Fizicheskaya priroda chuvstva/ mezhdunarodnyy zhurnal. *Innovatsionnaya nauka Udk*. 378.147.
- Peregudov, A.N. (2009) Modelirovaniye sistemy obonyaniya/ vestnik voronezhskogo instituta mvd Rossii. C-109-113.
- Tripol'skaya, T.A. (2005) Interpretatsionnyy potentsial kontsepta «zapakh», *Novaya Rossiya: novyye yavleniya v yazyke i nauke o yazyke: materialy, Vserossiyskoy nauch-noy konferentsii, Yekaterinburg*, 35-4.
- Lyu Yan (2015). *Leksika s semoy zapakh v russkom i kitayskom yazykakh. Yekaterinburg*, 27-29.

References:

- Afrashi, A. (2017). A cognitive semantic approach to the correlation between conceptual metaphors and etymological patterns in the emotion concepts domain, *Language and Linguistics*, 26. 69-88. [In Persian].
- Afrashi, A., & Moghimi, M.M. (2014). Conceptual metaphors of Sharm by evidences from Persian Classic Poetry, *Language Studies*, 2, 1-20. [In Persian].
- Amirhajiloo, H. (2014). A survey on structure of synesthesia in Vahshi Bafghi's

Sonnets, *Proceedings of 9th International Conference of Persian Language and literature Association*, 705-714 .[In Persian].

- Amin, A., & Azimi, Z. (2017). Synesthesia in Masnavi. *Literature Studies*, 12, 39-66 .[In Persian].
- Asgari, Z., & Shafiq Saffarim, M. (2017). A study of synesthesia according to metaphor and metonymy, *Proceedings of 5th Conference of Literary Text Research: A new look at stylistics, Rhetoric and Literary Criticism*, 168-183.
- Bahmani Motlagh, P. (2016). The place and role of Synesthesia in Shafiei Kadkani's poems. *Literary Studies*, 12, 67-91 [In Persian].
- Basalayeva Ye. G. (2011). About some features of the formation of the odorative metaphorical microsystem of the Russian language, *Novosibirsk State Pedagogical University*. S- 192-1992014 [In Russian].
- Cacciari, C. (2008). Crossing the senses in metaphorical language, In Ray, W. Gibbs (Ed.), *The Cambridge Handbook on Metaphor and Thought*, Cambridge: CUP, pp. 425-443.
- Ebrahim Sharifi, S., & Valipour, A.R. (2017). A survey on cultural-ethnographic dimensions of comparative descriptive features of appearance in Persian and Russian. *Language Related Research*, 2, 127-147 .[In Persian].
- Elhami, S. (2008). A study on synesthesia in Bidel Dehlavi's sonnets, *Metho-Mystic Literature (Language and Literature)*, 12, 21-48. [In Persian].
- Evans, N. & Wilkins D. (2000). In the mind's ear: The semantic extensions of perception verbs in Australian languages. *Language*.76(3), 546-592.
- Galanov Ye. K. (2017). The physical nature of feeling. *International Journal of Innovative Science Udk*. 378.147 [In Russian].
- Hoover, C.K. (2010). Smell with inspiration: The evolutionary significance of olfaction, *YEARBOOK OF PHYSICAL ANTHROPOLOGY* 53:63-74.
- Hosseini, A. (2010). Word formative affixes and structural-syntactic differences of

negative and ambiguous pronouns in Russian and Persian. *Language Related Research*, 3, 39-60. [In Persian].

- Ibarretxe-Antuñano, I. (1999). Metaphorical mappings in the sense of smell. In R.W. Gibbs & G.J. Steen (Eds.) *Metaphor in cognitive linguistics* (p. 29–45). Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Karimi, P. (2008). Five senses and synesthesia in Poetry, *Research on Persian Language and Literature* (Gowhar Gooya), 4(8), 117-150. [In Persian].
- Karimi, T., Gholami Mehmandoosti, Z., & Mobasheri, M. (2012). The analysis of sense of taste in Rumi's Poems, *Mythical Literature*, 9, 230-250. [In Persian].
- Köster, E.P. (2002). The specific characteristics of the sense of smell. In D.Dubois, C. Rouby & B.Schaal (eds.): *Odor and Cognition*, Cambridge University Press: Cambridge, pp.27-43.
- Kövecses, Z. (2019). Perception and metaphor: The case of smell, In Laura J. Speed, Carolyn O'Meara, Lila San Roque and Asifa Majid (Eds.), *Perception Metaphors*, John Benjamins Publishing Company, pp. 327–346.
- Kövecses, Z. (2010). Metaphor and culture. *Acta Universitatis Sapientiae, Philologica*, 2(2).197-220.
- Lyu, Y. (2015). Vocabulary with a family of smells in Russian and Chinese, Yekaterinburg, 27-29. [In Russian].
- Mahmoodi, A.R. & Rashki, F. (2016). The study of synesthesia in Nasrollah Mardani's Poems, *Persian Language and Literature*, 69(233), 181-188. [In Persian].
- Malekian, M., & Sasani, F. (2013). Metaphoric expression of sadness and happiness in every day language, *Journal of Comparative Linguistics Research*, 5, 113-139. [In Persian].
- Mousavi, S.H., & Amouzadeh, M. (2020). I hear the smell of roses: semantic aspects of synaesthetic constructions in Persian. *Review of Cognitive Linguistics*, 18(2), 399-429.

- Neagu, M. (2013). What is universal and what is language-specific in the polysemy of perception verbs? *Revue Roumaine de Linguistique LVIII* 3, 329–343.
- Peregodov, A.N. (2009) Modeling the olfactory system, *Bulletin of the Voronezh Institute of the Ministry of Internal Affairs of Russia*. 109-113 [In Russian].
- Roohi, M., Rowshan, B., & Najafian, A. (2017). Comparison of conceptual metaphor of happiness in Persian, Kurdish and Gilaki. *Journal of Comparative Linguistics*, 16, 125-142 [In Persian].
- Sharifian, F. (2017). *Cultural linguistics: Cultural conceptualization and language*, Amsterdam/ Philadelphia: John Benjamins publishing company.
- Sharifi-Moghaddam, A., & Arjmandi, A. (2018). Evaluation of the degree of conformity between verbal and non-verbal metaphors of sadness and happiness in poems of the elementary books from a cognitive linguistics perspective, *Journal of Western Iranian Languages and Dialects*, 21, 59-75. [In Persian].
- Sweetser, E. (1990). *From etymology to pragmatics*. New York: Cambridge University Press.
- Tret'yachenko, V.V., & Gar'kavets S.A. (2007) *Gar'kavets*. Fenomenologiya zapakha i obonyaniya (sotsiaall'no-psikhologicheskii aspekt). Lugansk.
- Tripol'skaya, T.A. (2005), The interpretive potential of the “Smell” concept, new Russia: New phenomena in language and the science of language: *Proceedings of the All-Russian Scientific Conference*. Yekaterinburg, 35–4. [In Russian].
- Werning, M., Fleischhauer, J., & Beşeoğlu, H. (2006). The cognitive accessibility of synaesthetic metaphors. In R. Sun & N. Miyake (Eds.), *Proceedings of the Twenty-eighth Annual Conference of the Cognitive science society*, Lawrence Elbaum Associates: London, pp. 2365-7